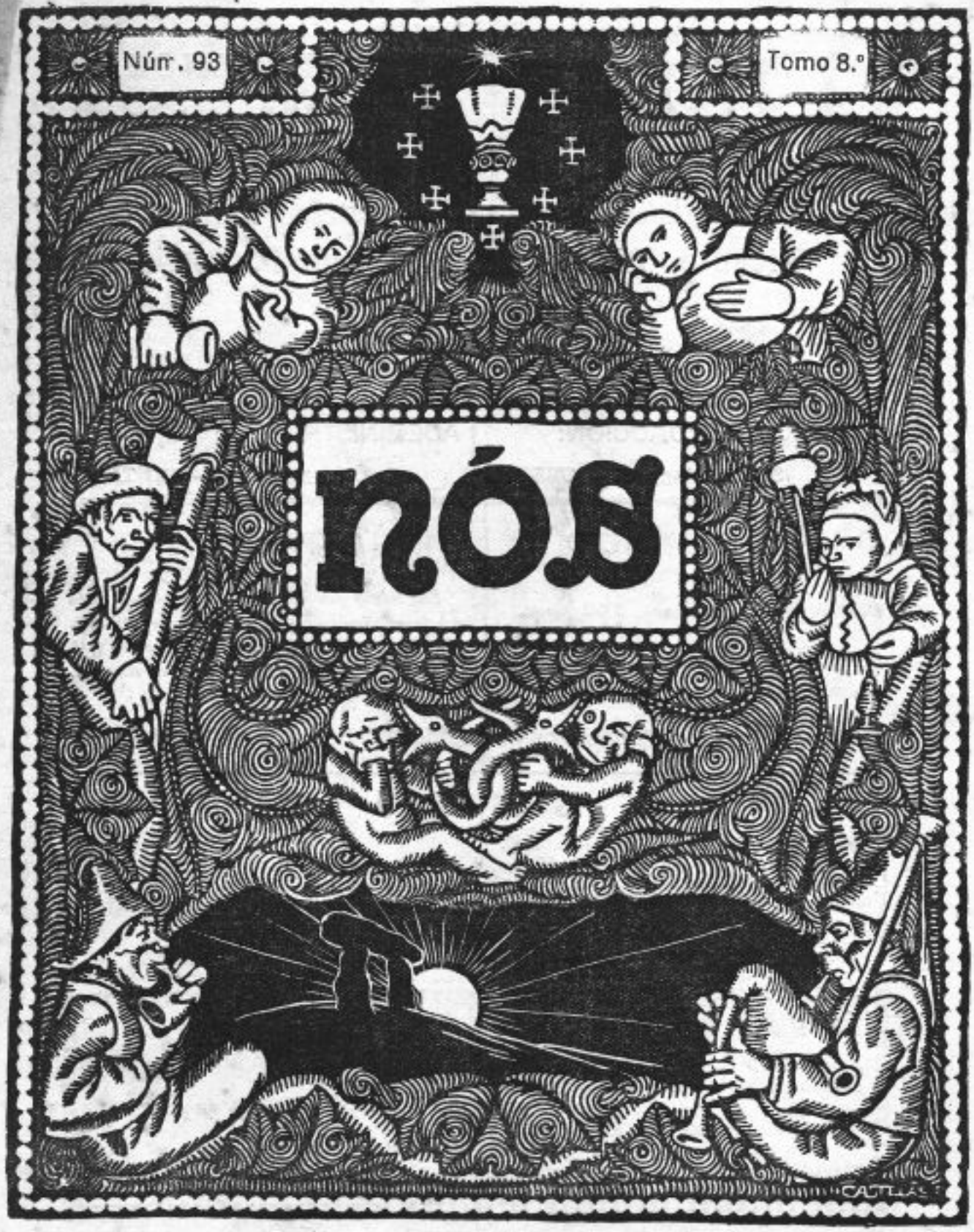
Núm. 93
Tomo 8.º
nós

NÓS

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Hortas, 20 — SANTIAGO

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdese que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Romance, POR EMILIO PITA
Unha Carta Inédita de Don Xosé de Figueredo, POR ALVARO DE LAS CASAS.
La Leggenda di Carlo Magno, POR AVELINO GÓMEZ LEDO, (trad. de Guido Battelli)
Unha poesía inédita de Don Xosé Rodríguez Seoane, POR J. LUIS SANTALÓ Y R. DE VIGURI
Arquivo Filolóxico i-etnográfico de Galiza.
Miscelánea.
Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDAICIÓN

IMPRENTA "NÓS"
Facturas - Estados - Libros - Revistas e toda crás de traballos tipográficos
Trasmítanos os seus encárregos
Hortas, 20 SANTIAGO

Vicente Risco
Abogado
Santo Domingo, 47-2.º Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIII ★ Ourense 15 de Setembro do 1931 ★ Núm. 93

R O M A N C E

Fidalgo, vello fidalgo
que soio pregoas ontes.
Agora, no mol silenzo
dos teus días que son noites,
ollas as rúas tristeiras
que manseliñas se dormen;
as rúas mouras de pedra;—
rúas barrocas que acorren
o teu dôr, vello fidalgo,
que soio pregoas ontes.
Na túa dorna marela
mar de lembranzas percorres;
i-encol das rúas barrocas
que manseliñas te acorren,
ollas tempos esvaídos
como as rúas que se dormen;
priguizas do sol do día,
agora trebas de noites.—

En tí xa non vive o tempo
mais está vivindo a morte,
fidalgo, vello fidalgo
que soio pregoas ontes.
Dende o teu silenzo mol,
doce, ateigado de lonxes,
pregas esmola ôs recordos
pra que teus ollos non ollen.—
Encol da dorna marela
encol das rúas que morren,
ouve o meu canto que abala
pol-os camiños da noite,
ouve o meu canto fidalgo
que soio pregoas ontes.

¡Eu de recordos non vivo;
pol-os recordos non morres!

EMILIO PITA

UNHA CARTA INEDITA DE XOSE DE FIGUEIREDO

Moitos son os libros portugueses que hai na bibrioteca de Oviedo Arce e é cousa de maxinar si non serían moitos máis, visto que a millor parte dos seus fondos despareceron denantes de chegar ô Instituto de Noia, onde agora se gardan. O intrés do chorado sabio pol-as cousas lusitanas, é cousa crara con soio reparar nos dicionarios da lingoa de Camoes, que foron da sua propiedade; e do prestixio do mestre nos meios inteleituás do país irmán, temos boa proba na carta que topei, e que trascrevo do gran Xosé de Figueiredo.

Conven reparar que d'este autor soio hai un libro n-esta coleición: «O pintor Nuno Gonçalves» (Lisboa-Typ. do Annuario Commercial, Praça dos Restauradores, 27-1910). O eisemprar ven adicado así:

«Ao illustre e erudito archeólogo D. Eladio Oviedo Arce, homenagem do seu muito admirado e obrigado José de Figueiredo».

Pois ben; entre as páxinas cincoenta e cincoenta e unha da obra, topei a carta do autor, que dí así:

«Ministerio do Reino—Direcção Geral de Instrucção Publica.

22 de Agosto de 1910.

Meu Emo. e bom amigo:

A approximação da data da carta de V. E.ª com a d'esta minha enche-me de remorsos, pois verifico que ha já dois mezes que V. E.ª me escreveu, sendo por tanto este o periodo do tempo que eu o deixei sem resposta.

Não creia V. E.ª que seja menos consideração ou estima por V. E.ª nem falta de reconhecimento por todos os favores que lhe devo, agora augmentados com as boas palavras que me diz na sua ultima carta e com a remesa da fotografia da taboa de Belvis, para mim tão excepcionalmente valiosa, a causa do meu silencio. O que me tem impedido o cumprimento de tão grato dever tem sido só os meus muitos affazeres. As minhas occupações habituaes accresceram agora as que me trazem uma larga correspondencia com escriptores inglezes e francezes, que se estão occupando desenvolvidamente da minha descoberta. No proximo mez, começarão a apparecer em Paris e Londres, estudos que eu espero poder comunicar a V. E.ª.

Alem d'isso, a idea em que eu estava de ir ahi visitar V. E.ª este mez, para, em conformidade com o generoso offrecimento de V. E.ª fazer na sua compahia uma excursão artistica pela Galliza, tranquilizava-me, pois então poderia eu justificar-me perante V. E.ª do meu tão demorado silencio. Infelizmente, os meus planes tiveram que ser alterados e não creio já poder, este anno, na companhia de V. E.ª realizar a excursão artistica para que V. E.ª teve a gentileza de convidar-me. D'hoje até ao fin de mez, tenho todo o meu tempo tomado e no dia 5 de setembro, se Deus quizer, devo passar en Vigo, embarcado, em direcção a Hamburgo. D'ali sigo, por Berlín, Dresde e Munich, para Vienna d'Austria, colher mais

elementos pra a edição franceza que a casa Van Dest, de Bruxellas, vae fazer do meu livro.

E a propósito não seria possivel obter-se uma fotografia da taboa de Belvis do tamanho 24 por 30, ou, pelo menos, 18 por 24? Sendo esso possivel e não havendo ahí chapas especiaes achromaticas, eu mandal-as-hia V. E.ª. Tinha grande empenho em reproduzir na edição franceza do meu livro, a *taboa de Belvis* e ainda, se isso fosse possivel, um fresco gallego do XIII ou XIV século. E como a edição não ter o tamanho da portugueza, e ainda mais luxuosa, são indispensaveis fotografias, pelo menos, do tamanho 18 por 24.

Se houvesse ahi quem estivesse disposto a pagar as despezas de viagem e hospedagem (e a viagem é só do Porto a Santiago) ao Prof. Luciano Freire. o admiravel restaurador dos quadros de S. Vicente, e meu collega na Academia Real das Bellas-Artes de Lisboa, eu conseguiría que elle fosse ahi examinar e tractar a taboa de Belvis. Arrancada a legenda que lhe foi applicada no século XVII (?) poder-se-hia com segurança fazer-se o seu estudo, e essa honra cabería a V. E.ª para maior lustro da Galliza e da arte Gallaico-portugueza.

Por ser desinteressadissimo, o Freire não é rico, e por isso só pagando-lhe as despezas de viagem e as de hospedagem, poderá ir ahí.

Rogo-lhe o obsequio de me escrever para: Avenida da Boavista 17 II, Porto. Portugal

De V. E.ª admirador e amigo grato e dedicado.—José de Figueiredo».

Coido de grande intrés a carta, e decídomo á dala â pubricidá, tanto pra que sexa unha lumieira máis pra quen faga a biografía do chorado erudito noiés, canto pol-o que supon de autobiográfico no distinto home de cencia da terra irmán.

ALVARO DE LAS CASAS

LA LEGGENDA DI CARLO MAGNO

(dal *Romanceiro Compostelán*)

I.—IL RIPOSO DI CARLO MAGNO

Posava Carlo Magno, il grande Imperatore
che ormai di tutto il mondo già fatto era signore.
Fra piume e bianchi lini tranquillo riposava
«Che giova affaticarmi?» entro di sé pensava;
«che giova ormai combattere, se tutto il mondo è mio?
Tutte le terre io corsi, quasi un alfier di Dio;
spiegando l' orifiamma sul mio cavallo bianco,
passai di gente in gente, non mai di guerre stanco.
Vinsi Germania e Italia, l' orgoglio mussulmano
conobbe quanto valga la mia possente mano.
Ma ora che son vecchio, sol di riposo ho brama,
ché rischi nè disagi la tarda età non ama.»

II.—LA VISIONE NOTTURNA

Da la finestra aperta via per il ciel notturno
vede l' Imperatore che un gregge taciturno
di bianche stelle sorge lento su su dal mare
e camminando assiduo, senza giammai posare,
là da ponente volge verso la dolce Spagna.
lasciando addietro Italia e Francia ed Alemagna.
E quando di Galizia giunge a la punta estrema,
s' arresta il bianco gregge e stella più non trema.
«Che vuol dir ciò?» chiedeva il vecchio Imperatore,
ma niun saggio sapeva rispondere al signore.
Allor che tutto a un tratto ei vide all' orizzonte
balenare una luce d' un angiol su la fronte.

III.—SANT' IACOPO

Ma un angelo non era, era un gran cavaliero
sopra un caballo bianco, piú che 'l vento leggero.
Avea la lancia in resta, la faccia luminosa,
la capelliera al vento, correva senza posa.
Gli disse Carlomagno, con gran rispetto e onore:
«Che mai chiedi da me, gentile mio signore?»

«Son uno degli Apostoli, l' apostolo Sant' Iago,
Bonergues (1) son chiamato, e non d' altro son vago
che il corpo mio incorrotto, che giace sotterrato
in un' oscura grotta, da tutti sia onorato.
Il cammin che tu vedi seminato di stelle
t' insegna che convienti sempre di seguir quelle
con tutti i tuoi soldati, levando sul pennone
la croce a mo' di spada. Procedi nel mio nome
e i Mori fuggiranno dinnanzi al tuo sembiante.
Poi tutto il mondo intero si prostri a me dinante,
vengano d' ogni parte a frotte i peccatori
per chiedere il perdono ai lor trascorsi errori.
Va' figlio, non temere, che nell' aspra tenzone
il braccio mio infallibile ti sará sempre sprone,
e in premio dei travagli, chiedo per te al Signore
un posto in Paradiso e quaggiú eterno onore.»

IV.—A CAVALLO!

Cosí va Carlomagno col suo accompagnamento;
elmi corazze e picche, mille bandiere al vento.
Com' acqua d' un torrente scende furiosa al mare,
col lor trotto i cavalli la terra fan tremare.
Atterrita la gente s' affolla in su le porte,
non sa cosa pensare di quella gran coorte.
Saranno quello stormo d' orribili giganti
che il libro apocalittico dipinge cosi aitanti?
Saran forse demoni usciti dall' inferno,
sciolti da le catene a un cenno dell' Eterno?

V.—LA STELLA MISTERIOSA

Cosí va Carlomagno e i pari tiene al fianco,
tutta la terra trema e il mar di spuma è bianco.
Dovunque tu scorgevi fiorire orti e verzieri
fulgida in ciel la stella guidava i cavalieri.
E Carlomagno impavido di gran trotto cammina,
ché in lotta va coi Mori e a vincerli s' ostina.
Il sire d' Occidente ognor segue sua stella;
quando la stella posa, son giunti a Campostella.
Come baglior d' aurora, la stella rutilante
fermossi, somigliando in cielo un gran diamante.

VI.—TURPINO BENEDICE I COMBATTENTI

«Alto qui! cavalieri,» gridò l' Imperatore,
«è tempo d' eseguire il detto del Signore!»
Di cominciar la pugna Rolando era anelante,
ma il vescovo Turpino e tutti si fa innante:
«Nel nome del Signore, io vi scongiuro, amici,

(1) che in ebraico significa *buono*.

di mai volger le spalle davanti agli inimici.
Morire poco importa, ma solo ognun sia pago
d' avere la vittoria in nome di Sant' Iago.
Nel ciel vedete il segno ormai di vostra gloria,
non è già per mancare quest' oggi la vittoria,
Avanti, o paladini, avanti, o Francia, *ultreja!*
Moriamo nell' impresa, se occorre. Gesù, *eja!*»

VII.—IL GRIDO DI GUERRA

L' Imperator s' inchina, fa cenno d' assensione,
la bianca barba giunge quasi a toccar l' arcione;
rianima la Fede il vecchio lottatore
ricorda la promessa di Sant' Iago maggiore.
«Va', non temere figlio, che nell' aspra tenzone
il braccio mio infallibile ti sarà sempre sprone.»
«*Mongioia!* urla re Carlo con voce altisonante,
e il prode suo Rolando dà fiato all' olifante.
«*Mongioia!*» gridan tutti, brandendo la lor spada:
oh come brilla al sole, lucente la masnada!
Olivieri e Rolando, Godofredo e Garino
procedono superbi sfidando il lor destino.
«Oggi,» dice Rolando, «io voglio essere un Marte,
né tregua mai né posa vo' dare a Durindarte!»
Dice il conte Olivieri: «Io ti terrò ben cara,
o tu che brilli al sole, lucente mia Altachiara!»
E dice il pio Gàrino: «S' avessi cento vite,
io tutte vorrei darle per Sant' Iacopo unite!»
E dice Godofredo: «Farò la penitenza
di non dar tregua ai colpi e non aver clemenza!
Avanti, paladini; avanti, o Francia, *ultreja!*
Vedi che i Mori scappano, avanti, Gesù, *eja!*»

VIII.—NEL'.A MISCHIA

Nel folto de la mischia appare un cavaliero
sopra un cavallo bianco, più che 'l vento leggero.
De' Mori egli fa strage, più forte di Sansone,
la destra tien la spada, nell' altra ha il gonfalone.
Chi è quel cavaliere che mai di colpi è pago?
Ognun giura che è quegli l' Apostolo Sant' Iago.

AVELINO GÓMEZ LEDO
Trad. Guido Battelli

AXIÑA APARECERÁN

OS DOCE PASOS ESTAZONAES

por MANOEL GARCÍA PAZ

UNHA POESÍA INÊDITA DE DON XOSÉ RODRÍGUEZ SEOANE

O Seminario de Estudos Galegos houbo de facerme o sinalado favor de confiarme a grata misión de recoller os papés inéditos que deixou o meu defunto tío Don Xosé Rodriguez Seoane irmán do meu avó D. Loís tan coñecido como esquirtor galego.

Don Xosé que morreu no ano de 1860 non esquirbíu moito en galego, eu tan soio coñezo duas poesías: unha «Os páis e os fillos» pubricada pol-a primeira vez en «Artículos y Novelas» volume da Bibrioteca Galega de Salazar (a Cruña 1889); e a outra «Lembranzas da terriña» que é a que atopei antr-os papés do defunto D. Xosé n-istes días.

Douna eiquí como anticipo da pubricación das Obras Compretas que esixirán un laborar de moito tempo pra arranxar os moitos papés, antr-os cales débense nomear eiquí as follas de introdución ô estudo das Cántigas do Rey Alfonso X que son verdadeiramente unha Gramática Hestórica da língoa galega.

Non debo dicir máis, que cicáis dixen moito.

E vou xa ca poesía:

LEMBRANZAS DA TERRIÑA

Airiños, airiños, aires
airiños da miña terra
airiños, airiños, aires
airiños, levaime a ela.
Can. popular.

¡Ay triste do que longe
do chán en que foy nado
vive piando sempre
por velo e por lembralo!
E como pobre ingerto
sin follas nin ramallos
bota, si non alenta
no aire do pasado
¡Ay triste do que coida
ledo vivir en tanto
que pais, hirmáns e gente
están dél esgazados!
Agiña cando corren
os días e os anos
lembranzas dan somente
consolo e mais remanso
agora mentras choro
e de cubizas me canso
alei pasando montes
hay mar e ceo e barcos
hay mar con verdes faixas
de golfe e mol regazo
hay mar que chirlos mirlos
na area fai ô paso.
E pol-o mar subindo
e pol-o río entrando
a freixa está do Lérez
bulindo sin descanso,

e a fonte dos fieitos
a fonte dos paxaros
a fresca Figallosa
soando co seu cano.
E alá para entremedias
da terra que amo tanto
parezme ouvir o grande
cadoiro do Lezaro,
con agua que escachoa
facendo co seu salto
de escuma burbulliñas
de vidros un estralo.
¡Ay! si a sorte impía
quixera ¡o chán galaico!
que eu vira de longe
o lume dos teus fachos!
Desionces fora solo
triscar pol-os teus prados
o meu proveito e folgo
e fora meu regalo,
tremer co-as tuas mulleres
cando revolta o trasno
cando sal a estadeiña
e a compaña ôs agros
ouvir os aturuxos
que fan compás os mallos
e o son d'aquela gaita
que me revolve os cascos
ollar os ameneiros
con niños de paxaros
ollar os seus cereixos
de merlos tan picados.
Longuear pol-os teus couros
pasear pol-os teus vales
escrebir pol-os bedolos
as letras do meu anxo.
Gaviar pol-as maceiras
andar por entre os matos
coller morotes d'hérbedo
e con pallas enfialos.
Esculcaría as muruxas
onde pican os paxaros
o fiuncho e chuchameles
que abren o mes de mayo.
E a cheirosa melvela
buscaría para o caldo
as abrótigas do monte
que fan lume cos ramos.
Non, non quero da corte
gustos, que saen caros
gócenos, non llos envidio
homes ageromelados
a mín cun ripote solo
do meu eido en calquer lado
c-unha regueifa de bicos
ja teño de todo abasto
miña gente e miña casa
miña terra de regalo
non desexo mais sinón
morrer en donde fun nado.

† *JOSÉ R. SEOANE.*

Madrid-mayo de 1859.

Pol-a transcripción
J. LUÍS DE SANTALÓ R. DE VIGURI.
Compostela-setembro 1931,

ACABA DE APARECER

Romantismo, Saudade, Sentimento da Raza e da Terra en Pastor Díaz, Rosalía de Castro e Pondal

DISCURSO DE INGRESO NA ACADEMIA GALEGA (Coa contesta do Académico Vicente Risco)

por RAMÓN OTERO PEDRAYO

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

FOLKLORE DE SAN ANDRÉS DE SOMOZA, CONCELLO DA ESTRADA, EN TERRA DE TABEIRÓS

Por F. Bouza-Brey

(Recitadoras: Arminda Louzao, Manuela Coto, María Núñez, Dolores Rey, Xosefa Coto e moitas máis dos lugares de Carballeira, Azureiros e Chán da Aldea).

CANCIÓN DE REISES (1)

Primeiro Coro

Escuchen, señores,
un caso excelente
de los tres Reis Magos
parten del Oriente
a adorar al niño
que está en el portal.

Segundo Coro.—Estribillo

Estrella los guía
que allí ha de estar
la cara del niño
para presentar
envuelto en un vuelo *(sic)*
le van a adorar.

Primeiro Coro

Los rayos de luces
van por los balcones
ellos van diciendo
a los corazones
envuelto en un vuelo
lo van a adorar.

Segundo Coro

Estrella los guía...

Primeiro Coro

De los claros cielos
nació clara estrella
por gracia divina
siguieron por ella
y por ella fueron
al santo lugar.

Segundo Coro

Estrella..... etc.

Primeiro Coro

Allí está Belén
que es portal sagrado;
allí está Belén
pobre derrotado
Corte celestial
donde lo hallar.

Segundo Coro

Estrella... etc.

Primeiro Coro

Hallaron María,
San José con ella
no hallaron al niño,
lo tenía ella
envuelto en un vuelo
lo van a adorar.

Segundo Coro

Estrella..... etc.

(1) Asegún o ilustre folklorista D. Eduardo M. Torner, istes reises pertencen ó escritor do século XVI Xohán del Encina, constituindo curiosa adaptación popular con interesantes variantes galegas de unha canción cortesana.

Primeiro Coro

Oro, incienso y mirra
le ofrecen al niño
para más grandeza
del oro más fino
envuelto en un vuelo
lo van a adorar.

Segundo Coro

Estrella.... etc.

Primeiro Coro

Estrella triunfante
que nos ilumina
de los claros cielos
con grande alegría
envuelto en un vuelo
lo van a adorar.

Segundo Coro

Estrella..... etc.

Primeiro Coro

Hemos concluido,
hemos rematado
tan sólo esperamos
un buen aguinaldo
unas buenas manos
para presentar.

Segundo Coro

Estrella.... etc.

Primeiro Coro

Las amas de casa
que son las primeras
que suban arriba
de sus chemineas
y bajen chorizos
para nol·os dar.

Segundo Coro

Estrella.... etc.

Primeiro Coro

Vámoslle cantando
de estas embaixadas
que nos han de dar
cribas de castañas
para presentar.

Segundo Coro

Estrella.... etc.

Primeiro Coro

Déanos, Señora,
anque sea pouco
touciño e medio
e metá de outro
envuelto en un vuelo.
para presentar.

Segundo Coro

Estrella los guía
etcétera, etc.

OUTRA CÁNTIGA DE REISES

Orientes, orientes Reises
todos tres en compañía
iban a adorar al niño
que en Belén nacido había.
Se pusieron a adorar
a quien más le adoraría;
se pusieron a ofrecer
a quien más le ofrecería;
uno le ofrece oro
otros incienso y mirra.
Bajó un angel del cielo
cantando el Ave María;
la parida queda buena
en su cama recogida.

CÁNTIGA DE NADAL

En el portal de Belén
ciudad de Galileia
donde la Virgen parió
una relumbrante estrella.
—¿Qué haces ahí María,
Qué haces ahí doncella.

—Estoy buena, San José,
no dejo de tener pena,
al ver al hijo de Dios
nado en tanta pobreza
sin tener en que lo envuelva
sinó un poco de herba
la mula bien se la come
el buei bien se la remea.
Bajó un ángel del cielo
ricos pañales traía,
unos eran de holanda
otros de holanda fina,
otro de seda bordado
donde Cristo se envolvía.
Subió el ángel al cielo
cantando el Ave María,
la parida queda buena
en su cama recogida.
Hijo mío muy amado
que la muerte te se ordena,
irás al Monte Calvario,
hallarás una escalera
con una cruz y un letrero
que dirá de esta manera:
«Aquí Murió Jesucristo
Rey de los Cielos y Tierra;
no murió por sus pecados,
que por nosotros muriera
la culpa la tuvo Herodes
Pilatos culpa tuviera,
la culpa la tivo Judas
que fué el que lo vendiera;
lo vendió en treinta dineros
que más por él no le diera.
Entre rosas y jardines
el rey pidió el aguinaldo,
También nosotros pedimos
de lo que Dios haya dado.

¡Aguinaldo, mi amo!

CÁNTIGAS E TRIADAS

No areal de Peralta
vin baixar unha cabala.
Mariñeiros de Maroña
vinde largar a secada

Este liño que espadelo
Non sei si o fiarei;
das malas lingoas do mundo
non sei si me librarei.

A Somoza teño de ir
anque me poñan cancelas
A Somoza teño de ir,
abrindo é cerrando n-elas.

Teño de vir á Somoza
n-uns zoquiños de abeneiro;
pra que peleien por mín
heime meter arrieiro.

A regueifa está na mesa
prenda do meu paladar
vótame a regeifa fora
sin ela non hei marchar,

A regueifa está na mesa
e no meio ten un bolo
o que queira roubala
tenche que matar o dono (1).

Mociños de Tabeirós
ben vos podés alabar,
tendel-as *rodas* nas Quintas
o *chedeiro* en Tosar (2).

Mociñas de Tabeirós,
poucas son e menos scan
colgadas no campanario
pol-o ben que nos desean.

Mociños de Tabeirós
metidiños n-un caneiro
logo van os da Somoza
atacalos cun fumeiro.

Mociñas de Tabeirós
non vaiás ô Santo Estebo
Que as mozas de Guimarey
quérenvos facer o pelo.

As mociñas da Somoza
todas xuntas n-un portelo
unhas cantan, outras bailan,
outras dan ô tarabelo.

---

(1) Istes versos de regueifa son procedentes, asegún nos dixo a recitadora, de Negreira, pois na Somoza non é coneciío o costume a que fan referencia.

(2) Esta cántiga é unha das mais celebradas na parroquia. Vai dirixida, como outras de iste pequeno cancioeiro, ós mozos de Tabeirós, parroquia inmediata a quen toman como branco das cántigas de maldicer os da Somoza. O inxenio está en que *Rodas* e *Chedeiro* son apellidos de familias de Tabeirós que residen en Tosar e Quintas, lugares da mesma fregresía, lonxanos entre sí.

O meniño é pequeno
levalo ô San Tomé,
que si o meniño é pequeno
tamén o santiño é.

Quen me dera un cordón de ouro
que non me perda a pintura
podo falar con quen queira
que non fixen escritura.

«Quen me dera», non é ter
o que na vila se vende;
quen me dera acambear
un refaixo por un dengue.

Meniña peina o cabelo
e non seas preguiceira
que o cabelo é a honra
de unha meniña solteira.

Pon a cofia do direito
non-a poñas do rivés
que ainda queres figurar
meniña o que tí non és.

A moza que non se axuda
cando ten a ocasión
dempois socede a quedar
cantando o kirieleysón.

Meniña cantá e bailá
gardá o pipirricheiro
que a que non canta nin baila
é a que o dá primeiro.

Toca, miña pandeireta,
senón heite de querbar
que me custachel-os cartos
axúdamos a ganar.

N-aquela banda do río,
do río n-aquela banda,
hai unha raparigüela
moitos recados me manda.

Señor Xuez non me prenda
que eu lle direi a verdá
que lle dormín c-unha nena
a noite de Navidá.

A Somoza ten a sona,
a Somoza a sona ten;
a Somoza ten a sona
de cantar e bailar ben,

N-aquela banda do río,
ten meu pai un castiñeiro,
bota castañas no Outono
uvas no mes de Xaneiro.

De onde son, de onde serán:
de San Andrés da Somoza,
dos cardadores de lán. (1)

De onde son, de onde serán:
de San Andrés da Somoza,
de aquela terriña chán.

Somoza, montaña fría,
a i-auga que n-ela nace
que lindas muchachas cría.

O cantar das espadelas
cantaio, nenas, cantaio,
cantaio que ben se leva.

Veño eiquí non veño a nada,
como son foliadeiro
véñoche de foliada.

A muiñeira do mar,
tocádeme a muiñeira
que a quero ver bailar. (2)

Unha noite non é nada,
unha semaniña enteira
esa sí que é foliada.

Maruxiña, antecea
píllame aquela troitiña
que vai no canal de Vea.

Fiando na miña roca,
cada semana seu fío,
no ano unha mazaroca.

(1) Os veciños da Somoza viviron sempre do seu oficio de cardadores que lle daba sona nas veciñanzas e ainda saian de elas a traballar a fora; hoxe estiñouse iste xeito de vida e a parroquia de Somoza dá excelentes canteiros.

(2) Conócese n-esta cántiga co nome de «muiñeira do mar» á ribeirana, beilada na Ría de Arousa.

Canta que te hei de axudar
a isa xente que marmura
deixádea marmurar.

Cinta verde, cordón de oiro,
para que queres marido
se che ha de mallal-o coiro.

Cara de leite fervido,
vaite onde D. Serafín
que che saque o enganido. (1)

Cara de cañoto seco,
ti non te metas conmigo
que eu contigo non me meto.

Eres alta sen canillas
cando che pareu tua nai
non se usaban pantorrillas.

Da ribeira ribeirán;
pasei a ribeira toda
n-encontrei mellor galán.

Ribadavia do Ribeiro
despáchame de aquí logo
vou rapar outro terneiro.

CANTO DE BERCE

Ora, meu neniño, ora
se non queres calar chora;
teu pai vaiche no muíño.
tua nai na herba seca,
ora meu neniño, ora
non hai quen che dea a teta,

RECITADO DA NOITE DE SAN XOHAN Ô TEMPO DE BRINCAR POR RIBA DA FOGUEIRA.

¡Sálvate, lume de San Xohan, pra que non che morda cadela nin cán (1).

(1) Don Serafín era un médico popular.

(1) Hai variante moderna do día de San Pedro, adaptada de iste esconxuro que presenta paralelos en toda Galicia. Di: ¡Sálvate, lume de San Pedro, pra que non che morda cadela nin *perro*!

Convén asiñalar que na Somoza se topa tamén o romance da Santa Irene, ou Santa Elena, como eiquí lle chaman, mais non-no damos por ser esaitamente igoal á variante pubricada por nós como procedente de Paradela n-estas mesmas páxinas. (Vide NÓS, número 90).

RESPOSTAS A UN CUESTIONARIO

RESUME XENERAL DE FOLKL-ORE DE SANDIÁS

Por Urbano Santana

(Proseguimento)

No vestir, en mulleres, antes levábase a cintur'apretada, y'abaixo, a saya con moito vuelo e mariñaque; levábase muradana, mantillón e dengue. Hoxe, por'o contrario, parece que se tira máis por'a «línea reuta»: a saya máis curta (hast'o medio da perna) e máis apretad'abaixo, lévas'o mandil, y'o pano da cabeza, o que non se leva pra ir a festa; pra ésta, zapato baixo, y'a diario chancas. A muller anda sin tapar, ordinariamente, pero pra ir a misa, leva manteo, mantón ou toquillón. En homes, o vir o inverno, lévase, pras festas e feiras, unha zamarra, polainas, bufanda, a cadea do reló pendurada do chaleque y'algunha crabata; a diario un traxe de pana e chancas e, cando chove, unha coroza de xuncos. Contan que, antigoamente, o galo d'unha festa era o que mellor se presentara c'unhas calzas (cirolas) d'estopa, ben lavadas, e un chapeo de palla, c'unha cinta encarnada; antes o pantalón er'algo apretado; agora xa chegou a moda do «chanchullo».

As casas son todas de pedra (granito) e os techos cubertos de tella; pero, principalmente en Cardeita, e algo n'as Pegas, hay palleiras de terrós e cubertas con palla; pero ésta empréase máis en cubertizos pra meter leña y'o carro. Predominaron as de pranta baixa, pero xa hay bastantes, mesmo

antre a xente probe, que teñen primeiro piso, anque sexa baixo e sin faiado moitas veces.

As partes principás d'unha casa, son: cuciña, corte ou cortes, cubil, pergua, sobrado, paneira e dispensa; hay casas destinadas única y'esclusivamente a palleiras ou cortes...

A cuciña, de quitado algunha, moi rara ,é de pranta baixa; pois no primeiro piso non é tan servicial pr'acomodar, traer auga, navos, leña, etc., e con pequena variedá d'algunha, consiste: n'unha esquina da casa ou casiñ'aparte, no tellado ten unha chimenea c'un galo de lata n'o alto, que se pousa n'un pé e da voltas, movido por'o vento, cando sopla; outras, en vez de chimenea, teñen troneira, qu'e unha bufarda aberta no tellado e por riba tapada, como se fora c'unha mesa de catro pés, qu'estaba soportando unhas tellas a maneira de que deixe dous salideiros *(per diámetrum opósitum)* pr'o fumo; parece que as de troneira, son máis fumosas c'as de chimenea.

S'entramos dentro, non alcontramos outra cousa que duas ou tres mesas de sentarse; unha pedra-mesa pra por os potes que non están en uso diario, que sol'estar arrimad'a unha parede; unha ucha onde se mete o pan, o leite, a carne, etc.; unha ola d'auga y'o latón pra bebela; duas botellas (a do gas y'a do aceite); outros teñen en vez de botellas, alcuzas; o caixón do sal y'o cacipo pra collelo e traelo; unha barreña: unha xerra de barro marelo; os fuelles pra soplar o lume; a canada de munguir a vaca; un candil y'un farol do gas; unha lacena pra gardar a louza, y'a falta d'ésta, un alzadeiro; un plo pra calcar o pote dos porcos; iste é do número un, do dous ou do tres: ponse n'un sitio y'alí está xempre hasta que se fura de vello; por'os lados pónselle unhos forros ou unhas pedras, non moi gordas, y'é onde se fai o lume, búscase pra debaixo unha pedra llana, a da lareira, qu'é onde se fai «a vica». N'unha parede poñen as mulleres, colgados, unhos periódicos, que tran dond'o crego ou quen'os teña, pr'á espeteira, que se compón de algún espeto, testos, cucharas, cazolas, candiles, etc., que s'usan moi pouco ou case nada. As familias un pouco mellor acomodadas, teñen unha caldeira de cobre colgada d'unha espaldeira que se destina a ter con auga, pr'a zorza dos chourizos na matanza, etc...

A corte está destinada a meter a xugada (qu'en moitos casos e de medias), y'o burro ou a besta, etc., n'ela faise; moitas veces, provisionalmente, se a casa non'o ten soparado. o cubil pr'os porcos con unha cancela ou cos ladrás do carro. O que ten varias cortes, reparte o gando a sua maneira; ou se barre toda ou unha esquina pra votar patacas, etc.

Os muebles son principalmente arreos de labranza: arado (composto de rabiza, teumón, avecas, ameixelo, ateiroá e rella), tamén hay arados de ferro sólo pra decruar, ambos necesitan chavella, sedeño, aixada, sacho, sachola, aixadón, picaña, picañón, galla (n'outros sitios chámanlle forquita), fouces, manguitos, canistrelos, caldeiros, maseiras, agrade, cambóu, corza, fouciño, escada, etc.; xuntura (formada por mulidas, sogas, temueiro, xugo, etc.); angazo, carro (composto por rodeiro: rodas, cambas, ferros, rellas, mión; eixe: medio, pequeiras; chedeiro: apoladoiras, chedas, traseira, sellado, pinallo, chavella, pechos, curculixas; leva: estadullos e ladrás).

Os Santos a que hay máis devoción, son: San Antonio, abogado dos porcos e das cousas perdidas; pra que aparezan, ofrécesell'unha limosna en diñeiro ou rézasell'o «responso». A iste Santo, máis que ningún, dáselle limosna en carne, pra que conserve os porcós, pois xúntanse a vinte e máis pesos de carne, todol'os anos, en cachuchas, lacós, peitos, uñas e chourizos, e véndese toda xunta o día (domingo) d'Entroido o sair da misa, por'os mayordomos encargados de pedir e ter a festa...

O San Benito (abogado de coxos e outros padecementos físecos), ten unba capilla no monte, que leva o nome do Santo. Ten ofrecementos de pernas, corpos, caras..., según os membros doentes do que ofrece, de cera, que os ten colgados na capilla. O día da festa, e durant'o ano, hay ofrecementos d'andarll'as novenas de pé ou de rodillas; outros arruben o monte descalzos, porque lles fag'algún favor ou se xa llo ten feito...

Tamén é festa de merendas, ou mellor dito, xantares... Fanlle duas festas o ano, chamadas «San Benito de Marzo» e «San Benito de Seitura», acaso porque cadra nistes meses. É o Santo máis milagreiro que temos na parróquea. N'algún tempo trouxérono pra irexa en procesión, pero escapábase de noite pro monte; por eso tuveron que faguerll'a capilla,.. (1) «D'unha vez, querendo levar unha pedra pra capilla, grande, e como está rodeada de paredón, andaban buscando por ond'entrar co carro, e, cando se descoidaron, os bois subiron por'as escaleiras de subir a xente, o que sólo s'explica como milagre, pois do contrario, non houbera sido posible que os bois subisen nin co carro valeiro tales escaleiras.» Sexa ésto certo ou non, o caso é que na capilla hay unhas muletas y'un cayado que proban que algún subiu axudado de tales instrumentos, e o Santo fixo que non os necesitase pra baixar, y'entonces quedáronlle de regalo e como testimonio do milagre.

N'a granítica y'abobedada, de colunas adosadas (quizá romana), airexa (da que conserva o «tio Muñeco» un cuartillo grande que trouxo dond'o «Abade vello» e axudou a faguela (díceo él); hay otros Santos a maores dos citados, tal como San Esteban (Patrón), o San Roque, que se festexa c'unha novena, pra que nos libre de pestes..., o San Pedro co'as chaves, a Virxe do Rosario, a Purísima encerrada entre cristales (ambos San Antonio).

Además da capilla do San Benito, hay na parróquea a do San Miguel, en Coalloso; Santa Ana, en Santana; Santa Magdalena, en Espido.

«Cando Noso Señor e San Pedro andaban por'o mundo, foron pedir pousad'a unha casa ond'había unha muller sóla; deitounos os dous n'unha misma cama, porque non tiña máis; cando foi día, a vella uña que salir a traballar e mandounos levantar, pero Noso Señor decíall'a San Pedro «deixémonos estar un pouquiño máis»...; máis a vella, asi que s'enrabechou, colleu un pau y'empezou a mallar en San Pedro qu'estaba de borda; despóis, él, queríase levantar pero Noso Señor díxolle: «Non; en tal caso, cambiemos de sitio, porque se volve vir a vella, mállate outra vez y'así léval'as tú xempre». Cambiaron de sitio por fin, y'entonces volveu a vella: «¡ay condanados!, vos inda estades na cama? Pois deixai que denantes deille co pau o da borda, pero agora lévayas o da parede»; y'empezou a mallar outra vez en San Pedro; de forma que, quen levou pau foi xempre o San Pedro»...

«San José, como era carpinteiro, unha vez, canso de tirar por'o serrón, que non lle cortaba ben, púxose a descansar, e, mentras tanto, foi o demo e torceull'os dentes, unhos pra un lado, e outros pr'outro. Cando San José volveu coller o serrón, éste cortáballe moito mellor, y'uservou como tiñ'os dentes e, desd'entonces torceullos il mismo, y'os carpinteiros posteriores fan'o todos qu'é o que lle chaman «lizar» ou «dar lizo»; y'así, o demo, querendo faguer un mal, fixoll'un ben a San José, y'a todol'os carpinteiros». «Non hay mal que por ben non veña».

A proceseón d'as ánemas é unha cousa que antes daba moito que falar. Hoxe son ben contados os que creen n'éla. «Cando van en procesión —decian— fan ceremonias como enterros: levan entre catro o cadáver, outras van chorando, outras fan de cregos e van cantando responsos», etc... «Todos os viernes van de visita a casa ond'a de morrer algunha persoa». «Se lle meten a cruz ou a vela a algún vivo, ten que andar na procesión alumeando (alumean con hosiños) e ir a visita de viernes, pero despóis non sabe onde foi». «Unha vez era un mozo que andaba n'ela e levou unha tella e fixo un risco na parede ond'a porta d'onde entraba e pr'outro día anduvo mirando por'as portas do pueblo e foi dar co risco ond'a porta d'unha tía, sabendo así que alí fora de visita e iba morrer algún da casa, como así foi.» «O que ande na proceseón, ten que ir sempre que salgan as outras, e non vale marchar pro extranxeiro; pois un foi pra Portugal, e viña andar na procesión». «S'algún día fai resistencia pra levantarse da cama e ir, danlle en tirar por'as uñas dos pés e non ten outro remedio que ir.»

(1) O mesmo sole contarse de todol'os Santos que hay retirados do pobo; hay quen di qu'era o cura que o mandaba levar...

«Un mozo quitoulle a vela a unha, e, o confesarse, dixoll'o cura; éste mandouno ir esperar a procesión, o mismo sitio, e meterlle na man a que fose sin éla. Foina esperar, e detrás de todas viña unha sin vela, y'entonces meteulla na man, e dixéronlle: «suerte tuveches», e seguiron.

«O que anda na procesión e lle pode meter a vela ou a cruz á'lguién, métenlla, y'as outras axúdanlle, en caso de que anden mal a gusto con éla». «D'unha vez un mozo, vindo da tuna, viu vir a proceseón; entonces tumbouse, porque así non poden faguerlle nada, e decían o chegar ond'él, faguendo moito aire: «eiquí cheira vivo, cheira»... y'él contestaba: «cheira pan de nogueira»...

«O tío Rató d'as Pegas, foi as Amérecas e trouxo, o vir, as liendas que falaban de moitos sitios, e, guiados por'elas, fixeron escavaciós en busca d'haberes y'encantos,

A fonte do Mouro, é produto d'unha escavación que fixeron os vellos en busca d'unha trabe d'ouro: «Cando andaban cavando aparecéulles un mouro n'un cabalo, que lles dixo que non seguisen afondando senon darían c'unha trabe d'alquitrán antes do d'ouro, y'entonces non cavaron máis». «Na misma fonte hay unha moura encantada qu'está sentada n'unha silla d'ouro. Había unha rapaza qu'iba coas ovellas pro veciño «monte de Picos» e a moura aparecíaselle e peinaba moi ben con peina d'ouro; pero tiña que ser secreto, y'a rapaza contoullo a mai, entonces, a moura, comeuna; despóis ib'a mai verrando, «¡ay miña María!»... y'a moura contestou, «María, Mariola, frita en aceite vay na miña barrigola»... A mai d'ésta moura tiña catro fillas encantadas na fonte; unha vez que foi un de Couso as seituras a Castilla, a vella enteirouse e deulle catro panochas de catro cornexos cada unha, pra que as fose tirar á fonte e lle desencantar'as fillas; mais a condanada da muller, o ver as panochas que traía o seu home, antoxóusell'o trigo e comeulle un cornexo a unha; pero cand'o home foi cumplir ca orden da vella, tirou as outras tres panochas, unha a unha, e foron salindo hasta tres cabalos moi gordos e n'éles tres mozas moi guapas, que se marcharon; máis, o tirar a coarta, saliu un cabalo sin unha perna (efeuto d'haberlle comid'o cornexo a panocha), e por tanto a moza que viña n'él non pudo marchar e continou encantada, pero deulle de regalo pr'a muller un pano encarnado de seda, que habend'o atado a un carballo no camiño, quedou éste feito un carbón, como lle pasaría a muller se o puxera»...

«Dentro d'o castillo hay un pozo con varios metros d'auga, moi oscuro, e por íl ten entrada, e debaixo hay un salón con moito ouro. Pra desencantalo, hay que levar un hovo d'unha pita negra, y'a pita; ésta sóltase no salón, y'o hovo estréllase na frente a un xigante qu'está dentro c'unha machada levantada pra matar ó que vaya se non se lle da co hovo...»

«A saida do pobo hay n'unha horta da «Crú'de Cardeita» unha fonte cuberta de zarapallada por'a veira, y'alí sale, o día de San Juan, antes de nacer'o sol, unha cobra moi grande, qu'é unha persoa encantada. Trai un caravel na boca, y'o que llo quite co'a boca d'il, ten moito diñeiro, e s'é home, a cobra vólvese muller, e viceversa; pero s'está alí e non ll'o quita, cómeo a cobra.»

A xente parece que non cree moito n'eses encantos. Falando c'unha vella do pobo, que me deu algús detalles, dice que, «agora parece que non hay ises encantos, que debían irse pr'o mar despóis de pasado certo tempo encantados.»

Xa qu'ésto é un resume, nada máis do «Folk-lore», voulle dar remate a estas liñas mal amañadas, pra non cansar máis'atención do leutor, citando as prantas medicinales máis empreadas n'a terra. Êstas son: romeu, esteba, raíz de cana, malba, malbavisco, néveda, ampio, madroña, manzanilla, malbela, clavo... etc., todas solen ser cocidas en auga pra beber, etc,..

Dentro de logo ou n'as próuximas vaciós de Setembre será aumentado.

M I S C E L A N E A

ONDE A TROITA LAVA OS SEUS

Pra percibir todo o engado da poesía popular, compre esgotar os finos matices das verbas combinadas dempois de observacións i-esperenzas seculares pol-o pobo galego. Cada día que pasa, garda pra mín sorpresas dinas de seren anotadas pra millor interpretación do noso cancioeiro. Vexamos unha. En toda a terra galega é ouvida ista cántiga:

Queridiña, dóenche os ollos,
tamén che me doen os meus;
vainos a lavar ô río,
onde a troita lava os seus.

Pois ben: un pescador de rede en Ribadumia, manifestóume recentemente que, en determiñado recanto do río, non podía haber troitas, porque *a troita era moi limpa e non se achaba n-aqueles logares en que houbese lama no fondo*, senón alí onde as augas fosen craras e sin lixos. Velaiqui que a frase final da cántiga transcrita non pode, pol-o mesmo, se referir ô río en xêral; é decir, non é ô río, a todo o río, onde hai que ir laval-os ollos que doen, senón a aqueles pontos da corrente onde a troita se baña e vive, lavando na limpeza os seus ollos dondos. Debe separarse, pois, c-unha coma o terceiro verso do segundo e non seguilos como Ballesteros fai *(Canc.*, tomo 1.°, páxina 3). Eisí adequire a cántiga mais concreto caraite profiláctico ou curativo, xa que de outra sorte podería ser tomada como lixeiramente humorística, arrastrado o verso derradeiro pol-o terceiro que, si antes parecía o principal, agora, ca nova versión, pasa a ser sinxelo precedente do cuarto en onde culmina, precisándose, o consello que encerra o conxunto.

BOUZA-BREY.

DUAS GRAVURAS EN COBRE

Pra que os estudosos e afeicioados poidan aproveitar nos seus ficheiros e catálogos istas novas dou a descripción de duas estampas de artistas galegos que na miña coleición figuran. As duas foron gravuradas con prancha de cobre. Mede a caixa de unha, sin letreiro, 190 × 125 mms. e representa a Virxe do Carme, de corpo enteiro, trepando n-un conxunto de nubens e testas de anxos alados, colocado encol de un basamento. Ô redor do circo de estrela, superior hai nubens e un abrente do que saen raiolas que enchen todo o fondo da estampa. Ô pé consíñase ista lênda: *Verdadero retrato de Nvestra Sa. dl Carmen que se venera en su Convto. de Mes. Carmelitas de esta Ciud. de Stª. El Yllmo. Sr. D. F. Sebastián | Malvar y Pinto Arzobpo. y Sr. de dha Ciud. concede 80 días de Indulgª. a todos | los Fieles pr. cada Ave Mª, qe. rezaren delte. dha. Sta. Imagen rogando a Dios pr. la Exalton | de la Iglª. & | Melchor Prado lo dibj. y grbo. la retª. Jordán en Santº. 1785L2..*

A outra repersenta â Purísima Concepción, en imaxe enteira, n-un óvalo sostido por baixo por cinco anxos con atributos ô pé dos que se estende a inscripción: *La Purísima Concepción | El Exmo. Sr. Arzobispo de Santª. concedió 80 días de Yndulgencia por cada | Ave Mª, Letª. o Salve qe. rece ante, esta Yma. el Exmo. S. obº. Ausiliar 40.* A figura da Virxe leva na man izquerda unha rosa e aparez colocada n-un fondo de nubens e anxos formado por unha grande placa da órde de Carlos III que se perfila en medio de eles. Enriba do óvalo entre grinaldas de frores sosteñen dous anxos o anagrama de María. Por baixo da estampa lêse o nome do autor: *Jordán en S. Año de 1847.* Mede o conxunto da gravura 176 × 120 mm. Tanto

ista como a precedente dispóñense ca maor dimensión pra a vertical.

BOUZA-BREY.

A LADAÍÑA DE STA. TREGA

Ainda oxe se praitica no monte sonado de Sta. Trega, pé da Guardia, o voto tan de vello estabrescido. D'él fala Murguía (B. R. A. G. T. VI, núm. 63, p. 58, 1912) que pubrica tamén as Constitucións da Confraría do Cramor de Sta. Trega, e denantes o P. Flórez (E. S. T. XXIII. p. 177) citado por aquél. Consiste o voto en xexun por todo o día (sen que se poida xantar senon pan bieito) i-en certos ditos relixiosos. A Régra da Confraría (vex. Murguía p. 91) eispón por miudo as cerimonias e oracións que se teñen de facer. As de oxe son caxque o mesmo. Após da misa, cregos e leigos van en procisión, rezando a ladaíña de todol-os Santos, engadida cos nomes de Sta. Trega e S. Xiao. Cos xionllos no chan, pregan:

Indulgentias, Kyrie eleyson (Pater noster).
Indulgentias, Christe eleyson (Ave María)
Indulgentias, Kyrie eleyson.

Êrguense e prosiguen:

SANCTA MARÍA. (rep. todos) *Sancta María*, ROGAI Á DEUS POR NÓS. DEUS OUVID'A NÓS *Kyrie eleyson*. DEUS OUVID'A NÓS.

SANCTA THECLA. (rep. todos) *Sancta Thecla*, ROGAI Á DEUS POR NÓS. DEUS OUVID'A NÓS; *Kyrie eleyson*. DEUS OUVID'A NÓS.

SANCTA DEI GENITRIX (Rep. todos como acima.)

SANCTA THECLA. (Idem.)

Do mesmo xeito cos demáis da ladaíña dos Santos.

Aportamos ista referencia por tratárese d'un dos poucos casos en que pervive ainda o emprego do galego nas oracións do pobo.

TOBÍO FERNANDES

POÑEL-O SANTO

En moitas ermidas e santuarios da Galicia hai o costume de «poñel-o santo». C'un pequeno santiño de madeira o sancristán vai facendo unhas cruces na faciana do devoto axionllado. Na ermida de S. Roque, pé de Viveiro, dáse de cada volta un bico, ô tempo que se dí:

O Santo che dea a Sanidá,
che libre da enfermidá,
pol-o poder que Dios ten
da Virxe María, amén.
Cristo viva, Cristo reine, Cristo impere
Cristo che libre de mala morte morir, amén.

Logo bótase unha esmola.

TOBÍO FERNÁNDES

A VERBA «FARXÁCOLA»

N-un bando dado pol-a Xusticia ordinaria de Sant-Iago, o 19 de Novembro do 1569, pubricado por Pérez Costanti *(Notas Viejas Galicianas*, T. I, páx. 311), aparez a verba *farxácola* coma desiñación despeitiva ou bulrista das «secas e nascidas», enfermidá que de aquela padecíasé d-abondo por Sant-Iago.

È moi posibel que as tales *farxácolas* correspondan —segundo parez das outras denominacións e dos remedios que se lle apricaban e que se poden ollar na o. c.— ôs bubóns. ¿Virá a verba *farxácola* de *farciacula* procedente do latín *farcio* «embutir, encher chourizos ou morcillas», é dicir «morcilliña», cousa que se axeita perfeitamente ô ouxeto desiñado?

TOBÍO FERNÁNDES

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

MAGALHAES BASTOS, A. DE.—*O pintor quinhentista Diogo Teixeira. Da sua actividade artística no Porto.*—Ediçoes Patria, Gaia.—MCMXXXI. 12 páxs. 4.°.

O distinto amigo, Profesor da Universidade portuense, pubricou na revista «Patria» iste estudo que agora nos dá en separata. Eisiste no Portugal moderno unha serie de investigadores adicados a facer rexurdir do esquecimento figuras groriosas do arte do país, en particular da pintura quinhentista que acadou tan elevados cultivadores. Van aparecendo nomes denantes iñorados e entre eles non é menos grorioso o do pintor Diogo Teixeira. Magalhães Basto preséntanos unha época da vida de este pintor perfectamenta descoñecida: a da sua estanza no Porto pra pintar os seis painéis do retábulo da Capela môr da Igrexa da Misericordia. Pintou cinco Diogo Teixeira somentes a causa de que o do medio ficaba agachado pol-o sagrario, mais a Confraria encarregoulle catro painéis máis. De eles consérvanse actualmente tres da serie «Misterios e Festas da Nosa Señora» con mais un da Visitación que o autor baseado en indicios documentás coida da mesma man de Teixeira. O arquivo da Misericordia é esplorado con feliz eisito pra a Historia do Arte portuguès. Ilustran o estudo fotograbados das pinturas e reproducións da sinatura do artista. F. B.-B.

PAÇO, TENENTE AFONSO DO.—*Usos e costumes, contos, crencas e medicina popular.* Imprensa Portuguesa. Porto, 1930, 20 páxs. en 4.°. Separata da «Revista Lusitana», vol. XXVIII.

A maior parte do recollido pol-o prehistoriador e folklorista Afonso de Paço n iste fascículo pertesce â rexión miñota, sendo, por tanto, de grande proveito a Galicia pra facer preciosa laboura comparativa. Outras manifestacións do saber popular son do Alentexo e poucas do Algarbe. Ben fai o erudito escritor en ir dando a coñecer materiás tan variados e tan curiosos da rica literatura popular do seu país e usos e costumes que non tardarán en ser desprazados. F. B.-B.

ARMANDO DE MATTO.—*A casa de Mateus.* Ediçoes Apolino Gaia, MCMXXX, 69 páxs. 4.°.

Estudo sobre o morgadío da casa de Mateus, reformando certos puntos sobre a mesma cuestión, da obra de Brancamp Freire «Brasoes da Sala de Sintra».

Poucas liñas e moita, non sabemos se decir escesiva, erudición.—X. L. F.

O INSTITUTO, vol. 81.°, 4.ª Serie, volumen 10.°, n.° 4.

Sumario: *Nova contribuïção documental para a biografía de Úriel da Costa (III estudo),* por Artur de Magalhães Basto. —*Talhinhas e as guerrilhas liberais,* por Cândida Florinda Ferreira.—*Historia da Lusitânia e dos povos que primitivamente habitaram a península Ibérica,* por Carlos Augusto da Silva e Oliveira.—*Lisboa na segunda metade do século XII. Meninice e a adolescencia de Santo Antonio,* por Antonio de Mattos Cid.—*Subsidios para a Historia da música en Portugal,* por Sousa Viterbo. —*Unha apreciação crítica da Sociedade das Nações,*

Vol. 81.°, 4.ª Série, Vol. 10.°, n.° 5.

Sumario: *A dieta hídrica.*—*Contribuição para a historia da terapéutica,* Augusto da Silva Carvalho.—*A Intendencia Geral da Policía da Córte e Reino,* João Jardim de Vilhena.—*Lisboa na segunda metade do século XII.*—*Letras divinas e humanas de Santo Antonio,* Antonio de Mattos Cid.—*Talhinhas e as guerrilhas liberais,* Cândida Florinda Ferreira.—*Subsidios para a Historia da música em Portugal,* Sousa Viterbo.—*De Extremoz a Aljubarrota,* A. Botelho da Costa Veiga.—*Uma apreciação crítica da Sociedade das Nações.*—*Libros recebidos.*

BIBLOS, Janeiro e Fevereiro, 1931.

Sumario: Gago Coutinho, *Desdobramento da derrota de Vasco da Gama nos «Lusiadas».*—Manoel de Sousa Pinto. *Gonçalves*

Dias em Coimbra,—A. G. da Rocha Madahil.—*A política de D. Alfonso V apreciada em 1460*.—Moura Relvas, *Higiene intelectual escolar*.—P. José dos Santos Mota, *Métrica de Camões*.

Março e Avril, 1931.

SUMARIO: J. Leite de Vasconcelos, *Acção Episcopal na formacão e desenvolvimento de povoações portuguesas*.—Henrique de Campos Ferreira Lima, *Notas a propósito de una poesía inédita de Garret*.—A. G. da Rocha Madahil, *A política de D. Alfonso V*.—Moura Relvas, *Higiene intelectual escolar*.—P. José dos Santos Mota, *Métrica de Camões*.

BROTÉRIA, Julho 1931.

SUMARIO: *A nova Antropología criminal*, Serafin Leite.—*A evolução do dogma*, A. Martins Gama.—*D. Duarte e as responsabilidades de Tânger*, Domingos Mauricio.—*O futuro da aviação na guerra*, M. P. de Portocarrero.—*Direito canónico*, E. Lombart.—*Duas datas sociais: 1891-1931*, S. L.—*Pelo Brasil*, Soares de Acevedo.—*Notas e factos. Subsidios para o Vocabulario Portugués*, J. Serafin Gómes.—*Notas bibliográficas*.—*Obras recebidas na Redacção*.—*Efemérides*.

BROTÉRIA, Agosto 1931.

SUMARIO. *O Padroado e a expansão portuguesa no Oriente*, Serafin Leite.—*Erich Wasman*, J. S. Tavares.—*A evoluçao do dogma*, A. Martins Gama.—*Directrices de Profilaxia Social*, Riba Leça.—*Un novo caso de Trofobiose*, J. S. Tavares.—*A renovaçao católica na literatura contemporánea da França*, Domingos Mauricio.—*O movimento religioso no Brasil*, Soares de Azevedo.—*Notas e factos*.—*Revista de revistas*.—*Notas bibliográficas*.—*Obras recibidas na Redacção*.—*Efemérides*.

PORTUCALE, Janeiro e Fevereiro de 1931.

SUMARIO: *Evolução sematologica da palavra* «Cidade», J. Leite de Vasconcelos,—*Ponte Vecchio*, Ricardo Jorge.—*Vão orgulho*, Florbela Espanca.—*Inéditos e autógrafos*.—*Uma Saúde aos noivos*, Carlos Reis.—*Raízes da Nacionalidade portuguesa e maternidade da sua civilização*, Jaime de Magalhães Lima.—*Poentes*, Claudio Basto.—*Soares dos Reis*, Pedro Vitorino.—*Bibliografía do Paleozoico relativa a Portugal*, Carrington da Costa.—*Varia*,—*In Memorian (Antonio Patricio e Florbela Espanca)*.—*Bibliografía*.—*Novidades*.—*Vida Académica*.—*Leilões de Livros*.—*Res et verba*.

Março e Avril de 1931.

SUMARIO: *Raul Brandão*, Ferreira Soáres.—*Nota lingüistica—Alguns processos de expressividade fonética*, Jôao da Silva Correia.—*Abside da Sé de Braga*, deseño de Zeferino Couto.—*Inéditos e autógrafos*.—*Notavel obra de ferro forjado do Século XII*, Emanuel Ribeiro.—*Notula filológica*, Francisco Torrinha.—*Un pintor francés em Portugal. Armand Julien Palliere*, Henrique de Campos Ferreira Lima. *Na Exposição das rendas de Vila-de-Conde em Lisboa*, Luis Chaves.—*Nuvens*, quadro de Julio Ramos.—*Varia*.—*Bibliografía*.—*Novidades*.—*Vida Académica*.—*Leilões de Livros*.—*Res et verba*.

PORTUCALE, vol. IV n.º 21, Maio - Junho 1931.

SUMARIO: *A minha biblioteca*, J. Leite de Vasconcelos.—*O pintor Antonio Carneiro*, Vila-Morua.—*Inéditos e autógrafos*.—*Estudo*. (gravura), Abel Salazar.—*Subsidios para o estudo das consequências da analogía em Portugués*, Rodrigo de Sá Nogueira.—*Varia*.=*Gente de fora*.—*Bibliografía*.—*Novidades*.—*Vida académica*.—*Res et verba*.

LA NOSTRA TERRA, Maig 1931. Mallorca.

SUMARIO: *Els enemics de la República. El decret de bilingüisme*.=*La rosa dins la neu*, María Antonia Salvá.—*Mahatma Gandi*, Josep Sureda i Blanes:=*Associació per la Cultura de Mallorca*.—*Els llibres y Les Arts*.—*Reculls de Fora*.—*Noticiari*.

LA NOSTRA TERRA, Mallorca, Juny, 1931.

SUMARI: *Els drets dels pobles a la llibertat*.—*Avantprojecte d'Estatut de las Illes Balears*.—*La llegenda de Tannhauser*, Bartolomeu Forteza.—*L'hora intel lectual*, A. Esclasans.—*Aristotelisme i Scotisme*, F. Sureda i Blanes.—Diversas traducións de Joan Pons i Marqués.—*El primer rossinyol*, Mateu Cladera i Palmer.—*Associació per la Cultura de Mallorca*.—*Els llibres*.—*Les Arts*.—*Reculls de Fora*.—*Noticiari*.

Imprenta NÓS. Hortas, 20. Santiago

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros RAFIUM
DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÉNDENSE EN TODOL-OS ESTABRECIMEETOS DO RAMO.
ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

SANTIAGO DE GALICIA
DE LOS PROFESORES
D. Fernando Alsina y **D. Antonio M. de la Riva**
CIRUJANO GINECÓLOGO
Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, mof cerca do paseo da Ferradura
Teléfono número 195
Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos
Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será unha biblioteca galega, mentras non adequira as obras editadas por

NÓS PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA
HORTAS, 20 SANTIAGO